
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ

УДК 336.711

Богдан Петрович АДАМИК

к. е. н., доцент, декан факультету банківського бізнесу,
Тернопільського національного економічного університету
46000, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, Україна
тел. (050) 377-11-78, bogdan_fbb@ukr.net

ТЕНДЕНЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Анотація

Метою статті є аналіз інституційної побудови органів державного регулювання діяльності банків у зарубіжних країнах, аналіз тенденцій в підходах до регулювання банківської сфери у післякризовий період світової економіки, а також оцінка їх ефективності та можливості запровадження в Україні, виходячи з властивих умов та ризиків банківської системи нашої держави.

Систематизовано теоретико-методологічні та організаційно-методичні питання сучасного стану організації державного регулювання банківської діяльності, окреслено тенденції регулювання діяльності банків в умовах нестабільності на світових фінансових ринках. Проаналізовано причини необхідності вдосконалення регулювання діяльності банків, враховуючи інституційні та функціональні зміни у діяльності посередників фінансового ринку в останні роки.

Наукова новизна статті полягає у поглибленні теоретичних положень і розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення діяльності органів державної влади у питаннях регулювання діяльності банківських установ.

Практичне значення статті полягає у можливості використання результатів досліджень, репрезентованих у статті, при побудові моделі регулювання діяльності банків в Україні з врахуванням сучасного досвіду зарубіжних країн.

Ключові слова: державне регулювання, банківський нагляд, регулювання діяльності банків, макропруденційний нагляд, мікропруденційний нагляд, центральний банк, інституційна структура.

Богдан Петрович АДАМИК

ТЕНДЕНЦИИ РЕГУЛИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКОВ В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОСТИ МИРОВЫХ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ

Аннотация

Целью статьи является анализ институционального построения органов государственного регулирования деятельности банков в зарубежных странах, анализ тенденций в подходах к регулированию банковской сферы в послекризисный период мировой

економики, а також оцeнка их ефективности и возможности внедрения в Украине, исходя из свойственных условий и рисков банковской системы нашего государства.

Систематизировано теоретико-методологические и организационно-методические вопросы современного состояния организации государственного регулирования банковской деятельности, обозначены тенденции регулирования деятельности банков в условиях нестабильности на мировых финансовых рынках. Проанализированы причины необходимости совершенствования регулирования деятельности банков, учитывая институциональные и функциональные изменения в деятельности посредников финансового рынка в последние годы.

Научная новизна статьи заключается в углублении теоретических положений и разработке практических рекомендаций относительно усовершенствования деятельности органов государственной власти в вопросах регулирования деятельности банковских учреждений.

Практическая значимость статьи заключается в возможности использования результатов исследований, представленных в статье, при построении модели регулирования деятельности банков в Украине с учетом современного опыта зарубежных стран.

Ключевые слова: государственное регулирование, банковский надзор, регулирование деятельности банков, макропруденционный надзор, микропруденционный надзор, центральный банк, институциональная структура.

Bohdan Petrovych ADAMYK

Ph.D., Associate professor, Dean of Faculty of Banking Business
Ternopil National Economic University
46000, Ternopil, Lvivska str., 11, Ukraine
tel. (050) 377-11-78, bogdan_fbb@ukr.net

TENDENCIES OF BANKING REGULATION IN THE CONDITIONS OF INSTABILITY OF WORLD FINANCIAL MARKETS

Annotation

The aim of the article is an analysis of institutional construction of organs of government control of activity of banks in foreign countries, analysis of tendencies in going near adjusting of bank sphere in a after crisis period of world economy, and also estimation of their efficiency and possibility of input in Ukraine, coming from peculiar terms and risks of the banking system of our country.

The theoretical, methodological and methodical questions of the current state of government regulation of banking activities are discussed, the tendencies of adjusting of activity of banks are outlined in the conditions of instability on world financial markets. Reasons of necessity of perfection of adjusting of activity of banks are analysed, taking into account institutional and functional changes in activity of mediators of financial market in recent year.

The scientific novelty of the article consists in deepening of theoretical positions and development of practical recommendations in relation to the improvement of activity of public authorities in the questions of adjusting of activity of bank institutions.

The practical significance of the article consists in possibility of drawing on the results of the researches presented in the article, at the construction of model of adjusting of activity of banks in Ukraine taking into account modern experience of foreign countries.

Key words: government regulation, banking supervision, banking regulation, macro-prudential supervision, micro-prudential supervision, central banks, institutional structure.

Постановка проблеми. Враховуючи стрімкий розвиток міжнародної діяльності банків, відкриття їх філій та відділень в різних країнах, що зумовлено розвитком банківських технологій та зниженням витрат на міжнародному рівні, органи банківського регулювання

певної країни повинні були враховувати відмінності у регулюванні національних та іноземних банків. Це пов'язано з тим, що діяльність банків у різних країнах ставала все більш уніфікованою, а банки країн з ліберальнішою системою регулювання їх діяльності мали більше конкурентних переваг у порівнянні з банками, чия діяльність мала суттєві обмеження. Така ситуація впливала на міжнародну конкурентоспроможність банків і вимагала від органів банківського регулювання розроблення і прийняття певних уніфікованих принципів та правил регулювання діяльності банків, запроваджених у більшості країн.

Стрімкий розвиток глобалізаційних процесів у фінансовій сфері відбувався з певними протиріччями, оскільки характеризувався високим рівнем інтернаціоналізації банківського капіталу при незмінній системі регулювання діяльності банків виключно в межах певної країни. Зростання обсягів міжнародної банківської діяльності та посилення взаємозалежності фінансових ринків зумовлювали необхідність об'єднання зусиль регулюючих органів різних держав задля підтримки стабільності та цілісності світової фінансово-кредитної системи, надійного та безперебійного функціонування фінансових ринків, забезпечення рівних конкурентних умов для банків з різних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опираючись на дослідження провідних економістів, які аналізували систему органів регулювання і нагляду в різних країнах світу, зокрема дослідження Чарльза Гудхарта [1], Джеймса Барта [2], науковців Інституту фінансової стабільності (Банк міжнародних розрахунків) під керівництвом Джозефа Тосовського [3], Донато Масціандаро і Марка Квінтина [4], Мартіна Мелецкі й Анни Марії Подп'єри [5], можемо зробити висновок про відсутність на сьогодні єдиної загальноприйнятої теоретичної моделі побудови системи регулювання фінансового сектору. При цьому відповіді на запитання що краще – консолідація чи фрагментація фінансових регуляторів? – не знайдено.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз інституційної побудови органів державного регулювання діяльності банків у зарубіжних країнах, аналіз тенденцій в підходах до регулювання банківської сфери у післякризовий період світової економіки, а також оцінка їх ефективності та можливості запровадження в Україні, виходячи з властивих умов та ризиків банківської системи нашої держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність органів регулювання банків в напрямі об'єднання зусиль окремих країн в сфері банківського регулювання розвивалася починаючи з другої половини ХХ століття, набуваючи різноманітних форм: від звичайного обміну інформацією між органами регулювання банківської діяльності, дискусій щодо ефективності певних регулятивних механізмів, до розробки уніфікованих правил і вимог діяльності банків.

Найбільш відомою та впливовою міжнародною організацією в сфері банківського регулювання і нагляду є Базельський комітет з питань банківського нагляду (Комітет Кука), створений у 1975 році за участю голів центральних банків провідних країн світу. На сучасному етапі Базельський комітет забезпечує систематичне співробітництво країн світу з питань нагляду і регулювання діяльності банків, розробляє загальні підходи і стандарти щодо регулювання банківської діяльності та нагляду, а також розробляє основні принципи банківського нагляду. Незважаючи на те, що прийняті Базельським комітетом положення і директиви носять рекомендаційний характер, більшістю країн світу вони сприймаються як обов'язкові, зважаючи на високий авторитет цієї організації.

Органи регулювання банківського сектору наприкінці ХХ століття постали перед складним завданням досягнення відповідності та адаптації регулятивних вимог до постійних еволюційних змін, що відбувалися в банківській системі. В останні десятиріччя ХХ століття швидкими темпами відбувалася як трансформація національних банківських систем, так і трансформація фінансових ринків і фінансових інструментів. Змінювався напрям і характер грошових потоків, а також види фінансових інструментів, якими оперували банки. Значно збільшився обсяг коштів, які спрямовувались на інвестиції в цінні папери, банки ставали

активними учасниками бірж, активно застосовувалися похідні фінансові інструменти, механізми сек'юритизації активів, відбувалося взаємопереплетення банківської, страхової та інвестиційної діяльності, що сприяло утворенню фінансових конгломератів. Такі процеси супроводжувалися, з одного боку, зростанням фінансової могутності банків і збільшенням їх прибутковості, а з іншого, – суттєво збільшувалися ризики у діяльності банків, що були пов'язані з загостренням конкуренції на національних та міжнародних ринках грошей та капіталів, значними коливаннями рівня валютних курсів та процентних ставок, скачкоподібними коливаннями ринкової вартості цінних паперів та ін.

В умовах такого динамізму розвитку банківської та фінансової системи об'єктивною необхідністю є вдосконалення процесу організації банківського регулювання як на інституційному рівні, так і функціональному. Причини необхідності інституційних та функціональних змін пов'язані:

- з процесами фінансової глобалізації, при яких національні кордони фінансових ринків практично відсутні, відбувається повна свобода переміщення капіталу, що посилюється стрімким розвитком засобів зв'язку та телекомунікацій;

- з розвитком діяльності транснаціональних банків, які надають широкий спектр не лише банківських, а й фінансових послуг загалом як в межах своєї держави, так і на міжнародному рівні. Універсалізація діяльності найбільших банків супроводжується ускладненням їх організаційної структури, при якій іноді неможливо виокремити суто банківську діяльність чи фінансову, що однозначно необхідно враховувати органам регулювання;

- з диверсифікацією діяльності банків на світових фінансових ринках, при якій основна сума залучення та розміщення коштів відбувається не шляхом традиційних депозитно-кредитних операцій, а за допомогою нових похідних інструментів з цінними паперами, операцій з майновими правами щодо певних активів, процесами сек'юритизації активів. Така діяльність банків призвела до взаємообумовленості і взаємозалежності стабільності та розвитку банківської системи від кон'юнктурних коливань окремих галузей та ринків. Яскравим прикладом такої взаємозалежності є остання світова фінансово-економічна криза, що розпочалася у США як криза на ринку нерухомості у 2007 р. й переросла у масштабну світову кризу, що охопила у 2008 р. фінансові ринки практично усіх країн.

Зазначені причини об'єктивно вимагали зміни підходів до діяльності органів банківського регулювання в напрямку посилення контролю за фінансово-кредитною системою та особливо за ризикованими операціями транснаціональних та інвестиційних банків. Органи регулювання фінансової сфери в після кризовий період були однотайними щодо необхідності перегляду архітектури побудови системи банківського регулювання і нагляду. Погляди науковців та практиків щодо досягнення більшого позитивного ефекту розвитку банківської системи та економіки в цілому за умов послаблення регулювання банківської сфери (процеси дерегулювання діяльності банків), які переважали у 1980-1990-і рр., знову змінилися на протилежні – стабільність банківської системи та фінансових ринків може бути досягнуто виключно за допомогою посилення системи банківського регулювання.

В багатьох країнах корекція принципів та методів регулювання діяльності фінансових посередників, враховуючи рекомендації Базельського комітету з питань банківського нагляду, полягала у проведенні регулювання та нагляду за діяльністю банків на консолідованій основі, що дозволяло б враховувати ризики діяльності не лише банків, а й їх споріднених компаній. Задля ефективної реалізації завдань щодо регулювання різнопланової діяльності банків та їх афілійованих (дочірніх) структур на різних сегментах фінансового ринку (фондового, страхового) окремі розвинуті країни на початку XXI століття об'єднали зусилля різних органів регулювання фінансової сфери і створили єдиний орган нагляду за діяльністю усіх учасників фінансового ринку – «мегарегулятор». Мета об'єднання декількох регулюючих органів в один полягає у консолідації нагляду за діяльністю банків, страхових компаній, інвестиційних

компаній, професійних учасників ринку цінних паперів та інших фінансових посередників, діяльність яких стає все більш взаємопов'язаною. Така модель ефективно використовується в Австрії, Німеччині, Японії, Швеції, Великобританії та ще в близько 40 країнах. Поширена у попередні роки секторна модель регулювання діяльності посередників фінансового ринку, при якій різні державні органи регулювання і нагляду здійснювали регулювання фінансової сфери за інституційним принципом (певний орган регулював діяльність банків, інші – професійних учасників фондового ринку чи страхових компаній), поступово втрачає свої позиції на користь створення єдиного органу регулювання суб'єктів фінансово-кредитної системи.

Таким чином, досвід зарубіжних країн дозволяє зробити висновок про відсутність на сьогодні єдиної ефективної моделі регулювання банківського сектору. Органи регулювання можуть бути різними за статусом, але серед них майже завжди основними регулятивними функціями і повноваженнями наділені державні органи. Інституційна побудова системи регулювання банківської діяльності та нагляду в тій чи іншій країні повинна відображати специфічні особливості політичного та соціально-економічного розвитку країни, її національні традиції, відповідати структурі фінансової системи певної країни тощо.

Як правомірно зазначав Ховарт Девіс, колишній голова Управління з фінансових послуг (єдиного органу регулювання Великобританії до 2013 р.), «...якщо розглянути світову практику, то можна знайти дуже багато різних моделей регулювання, відносно котрих ясно, що вони добре працюють у країнах з різними типами фінансового ринку і політичними структурами суспільства. Той факт, що в Європі існує майже стільки моделей регулювання фінансових ринків, скільки країн-членів Європейського Співтовариства, свідчить сам за себе. Але при цьому абсолютно неможливо стверджувати, що одна і та ж модель буде ефективною для кожної країни» [6, с. 326].

Світова фінансова криза 2008 р. виявила значні недоліки в системі банківського регулювання і зумовила необхідність кардинального перегляду принципів регулювання діяльності банків. Порятунком від банкрутства найбільших приватних банків США та Європи шляхом надання їм значної державної допомоги не можна вважати ефективним методом покращення ситуації в банківському секторі – необхідно принципово змінювати підходи до регулювання, покращувати якість ризик-менеджменту банків, оскільки динаміка світогосподарських зв'язків і стан нестабільності багатьох секторів світової економіки об'єктивно породжують прогнози щодо виникнення нової фінансової кризи.

Зусилля багатьох науковців та практиків, починаючи з 2008 р., зосереджені на пошуку нової моделі регулювання діяльності банків, при якій вдасться забезпечити стійкість банківських систем та уникнути можливих майбутніх фінансових криз. Активну роль в цьому процесі відіграє Базельський комітет з питань банківського нагляду, яким розроблено у 2009-2010 рр. пакет реформ банківського сектору, що отримав назву Базель-III. В основі цього документа, який прийняли 12 вересня 2010 року голови центральних банків 27 провідних держав світу, лежить суттєве посилення вимог до капіталу банків, створення контрциклічних норм достатності капіталу, а також необхідність формування резервів на покриття можливих збитків за кредитними операціями банків у періоди економічного зростання, щоб використовувати ці кошти для покриття збитків в періоди спаду чи кризи. І якщо попередні документи Базельського комітету зазвичай носили рекомендаційний характер і відповідальності за їх недотримання не було, то особливістю Базеля III є встановлення чітких вимог, за невиконання яких передбачена відповідальність.

Висновки з проведеного дослідження. В останні роки як серед науковців, так і практиків ми спостерігаємо чергову зміну поглядів в напрямку посилення державного регулювання діяльності банків, їх позицій щодо доцільності розроблення механізму значно жорсткішої системи регулювання банківської сфери, аби забезпечити фінансову стійкість банків і стабільність банківської системи.

Отже, регулювання банківської діяльності у переважній більшості країн за останні десятиліття зазнало чимало змін. Фактично сучасна система регулювання банківської діяльності розвивалася як результат низки експериментів, які необхідно було здійснювати у відповідь на кризові явища у банківському секторі багатьох держав, що відбувалися з певною періодичністю. Враховуючи те, що банківські системи країн світу та коло банківських операцій розвиваються доволі швидко зважаючи на фінансові та технологічні інновації, ми свідомі того, що трансформація системи банківського регулювання в майбутньому також відбуватиметься.

Список літератури:

1. Goodhart Charles A.E. *The Regulatory Response to the Financial Crisis*. – London, UK: Edward Elgar Publishing. – 2010. – 168 p.
2. Barth R. James, Caprio Gerard, Levine Ross. *Bank Regulation Are Changing: For Better or Worse?* / *The World Bank. Policy Research Working Paper 4646*. – June 2008. – 28 p.
3. *Institutional arrangements for financial sector supervision. Result of the 2006 FSI Survey* // *Bank for International Settlement*. – *Occasional Paper № 7*. – September 2007. – 47 p.
4. Masciandaro Donato, Quintyn Mark. *Regulating the regulators: the changing face of financial supervision architectures before and after the crisis* [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.cepr.org/meets/wkcn/1/1724/papers/MasciandaroFinal.pdf>.
5. Melecky Martin, Anca Maria Podpiera. *Institutional structures of financial sector supervision, their drivers and emerging benchmark models* [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://mpra.ub.uni-muenchen.de/37059/1/MPRA_paper_37059.pdf.
6. Коваленко М. Сучасний зарубіжний досвід державного регулювання банківської сфери / М. Коваленко // *Збірник наукових праць «Ефективність державного управління»*. – 2011. – Випуск 26. – С. 324-331.